

A NEMTUDÁS HITELE

1. A szétagolt és részletező, a publikum számára érthetetlen szaktudományos érvelés elveszítette a hitelét a társadalom előtt. Ennek csak egyik oka, hogy számos esetben bebizonyosodott: a kinevezett szakértelem elvtelenül, legitimációs háttérként támogatta a mindenkori politikai rendet.

Az ipari társadalmak gondolatvilágán felépülő, de annak számos elvét a végletekig fokozó eszmék között élünk. A legtisztábban talán mindezt az egész társadalmat olajozottan működő üzemként felfogó *tervgazdaság* elképzelése fejezte ki, ahol nemcsak az ipari termelésnek kellett volna az előrelátó tervezők által megszabott módon, ugyanakkor harmonikusan és pazarlásmentesen kapcsolódnia egymáshoz, valamint a társadalom igényeihez — hasonlóképpen elkülönült mezőkre osztódtak a települések területileg is: iparterületekre és lakóterületekre vagy üdülőzónákra; és így sorolódott merev szakaszokra időben a nap vagy az emberi élet: munkaidőre, amikor csak munkavállalóként — és szabadidőre vagy nyugdíjaskorra, amikor csak ellátottként illeszkedhetett az ember egy-egy szegmense az egydimenziós tervbe és gondolkodásba.

Teljesen megfelel a mindent szétaprózó és betagoló világrendnek a tudás és a szakértelem hasonló felfogása is. A tudomány intézményrendszere eredetileg a tudományosság és a szakszerűség, tehát egyfajta megközelítési módszer kontrollját szolgálta volna, hogy a társadalom számára ezen keresztül biztosítsa a tájékozódás lehetőségét az egyébként nem nyomon követhető részletekben. A céhszerű érdekvédelem azonban fokról fokra a kizárás és a kizárólagosság fellegvárává tette a legtöbb intézményt az ágazati kutatóhelyektől az Akadémiáig. Mindegy, hogy víz-ügyről, olvasási módszerről, egy híd helyéről vagy gyógyító eljárásról van-e szó, a képlet azonos: „Mindent megvizsgáltunk; amit mi javasolunk, az a legjobb megoldás, hiba nem lehetséges, aki mást javasolna, az bizonyítsa be, hogy jobb, de ha bebizonyítja, az ügyis szakszerűtlen, mert a szakszerűség letéteményesei is mi vagyunk.”

A tudományos megközelítés kontrollja így átcsúszott az eredmények védelmébe. Egyre több esetben kerülnek intézmények olyan helyzetbe, hogy presztizskérdéssé válik a már teljesen nyilvánvalóan hibás álláspont védelme.

2. A meta-tudás ideje jött el: a társadalom elvárja a szakértőtől, hogy ne csak

a saját, mereven határolt területére érvényes, de azon kívül is helytálló megállapításokat tegyen. A szakértő dolga, hogy mit és hogyan elemez, de vég-következtetései nem ütközhetnek össze többé az egészében elfogadhatóval.

A „taxis blokád” értelmezése kapcsán sokszor szóba került a „polgári engedetlenségi akció”, illetve ennek „jogi keretei”. Olyan dolgokról van itt szó, amelyek szétfeszítik a tételes jog kereteit, hiszen éppen áthágásának elfogadhatósága a kérdés lényege. Csak az tud hitelesen állást foglalni minderről, aki jogi ismeretei mellett képes arra, hogy túl is lásson a leírt paragrafusokon: érzékelje a meta-jogot, a társadalmilag elfogadottat, azt, amiből a jogfejlődés maga is táplálkozik.

Ugyanilyen bizonytalanságot más tételes tudományág képviselői is éreznek. A közgazdasági törvények ugyan nem olyasféle alkotások, mint a jog törvényei: mégis reprodukálható a helyzet; itt is előfordul, hogy minden felhalmozott gazdasági ismeret kevésnek bizonyul egy szituáció megítélésére: a valódi helyzetben ugyanis nem modellszerű homo oeconomicus-ok, hanem hús-vér emberek döntenek, és számos motívumuk nem fér bele az eddigi gazdasági modellbe.

Ilyen helyzetben csak az képes tájékozódni, aki ki tud látni a maga szaktudománya kereteiből, képes felfogni azt, amire szakkönyveinek írói még nem számítottak, s végül képes felülbírálni azt a tudásanyagot, amire őt magát beprogramozták.

Olyan kort élünk, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy nem érvényesek válogatás nélkül eddigi ismereteink. Nem most vált ez a tudás érvénytelenné: de érvénytelensége most vált igazán szembetűnővé.

Elengedhetetlen követelmény: szétválasztani és megkülönböztetni azt az ismertet, ami biztosítja új helyzetek elemzéséből kiinduló helyes következtetések levonását attól a jártasságtól, ami az ismétlődő helyzetekben emlékeztet arra, hogy mit kellett tenni. Eddig ez utóbbi talán fontosabbnak is tűnt a mindennapok során, és sokáig úgy látszott, az előbbi nélkül talán meg lehet lenni. *Új helyzetben azonban a helyzetismeret leértékelődik, a helyzetfelismerés felértékelődik.*

3. A mozgalmi szakértő két fontos szerepköre: szakértői attitűd vállalása laikus területen, valamint a gondolkodás nyilvánosságának demonstrálása: nyilvánosan nekifogni egy probléma megoldásának.

Bizonyára vannak, akik a mozgalmakat támogató szakértőket minden lében kanál mitugrászoknak tartják, olyanoknak, akik képtelenek voltak szakterületükön érvényesülni, és most fő céljuk, hogy mások hitelét rontsák. Föltehetőleg vannak ilyen szakértők is, én azonban néhányuk szerepét *egy szemlélet, és így a jövőendő formálásában is meghatározónak* gondolom.

Olyan emberekről van szó, akik a szűkebb szakterületükön kívül kerülnek bele „szakértőként” társadalmi vitákba. Ha itt a hozzáértésüket, a szakértelmüket hangsúlyoznák, jogos lenne a szemrehányás: hiszen való igaz, hogy egy mégoly nagy tekintélyű tudós is laikus a számára idegen tudományágban. Ezzel szemben azt tapasztalhatjuk, hogy idegen szakterületen, *laikusként presztízsveszteség és görcsök nélkül* felvonultatható egy szakértői attitűd, bemutatható, hogy miképpen lehet egy üres lap felett nekifogni a probléma megoldásának.

Ismeretes a tipikus reakció: a kérdés hivatalos szakértői óhatatlanul védekezésbe szorulnak, kényszerűen azt fogják bizonyítani, hogy mindennek időben és alaposan utánajártak, és nincsenek más megoldások. Ellenkező esetben ugyanis, úgy érzik, felmerülhet, hogy ugyan mivel foglalkoztak eddig, miért nem ők jöttek rá a kedvezőbb megoldásra? Ilyen módon a külső kritika egy presztízs-küzdelmet indít el, ami sajnálatosan gyakran vezet a „süketek párbeszédéhez”.

Minden megtámadott szakma sérelmesnek tartja, hogy a figyelem fókuszába került. A méltatlankodásban van némi igazság: de nem arról van szó, hogy egyébként kitűnően működő szakmai közösségek kerülnek így ártatlanul pellengérré, hanem fordítva: annak ellenére, hogy általános jelenséggé lett a szakmai elzárkózás és a monopolpozíciók kialakítása, eddig csak néhány esetben vált a társadalom számára nyilvánvalóvá a hiteltelenné lett szaktudás általános válságának és a hatalmi pozíciók birtoklásának szoros összefonódottsága.

A szakmai vitaként felmerülő összeecsapások lényegét abban látom, hogy a mozgalom szakértői vállalják a kezdetekről induló gondolkodás nyilvánosságát, továbbá a hivatalos szakmát is rákényszerítik a nyilvánosság számára érthető megfogalmazásokra és a köznyelv használatára. Nem véletlen, hogy a hivatalos reakció a titkolódzás (világkiállítás), a nyilvánosság korlátozása, a szakértői munka misztifikálása (benzinár-vita), vagy az összegezés tilalma, a kérdések széttagolása szakmai részekre (vízlépcső-vita, szlovákok álláspontja).

Csak a közérthető nyelven kikényszerített párbeszéd keretében realizálható a laikus-szakértők egy másik, ezzel összefüggő szerepmintájának a terjedése is: *a kérdés jogának megragadása*.

A köznyelvi fogalmazáson, és a nagyközönség számára alapvető közérthetőségre törekvésen túlmenően, a nyilvánosság számára van a vitáknak egy további, tartalmi szempontból is lényeges hozama. Ez pedig az eddig rejtetten alkotó, de mindig tévedhetetlen eredményekkel előálló szaktudással szemben az emberi léptékű tudás, a nemtudás határait feszegető ismeretanyag növekvő megbecsülése, elfogadása.

4. Nem csupán a szakembernek és a szaktudás presztízsének, de a szakértelem címén elfogadott ismeretanyagának, az azt elővezető magabiztosságnak is változnia kell. A nemtudás beismerésének is hitelformáló ereje van.

Ez a kérdéskör valójában tartalmi, és egyáltalán nem értékmentes. Az országban végbemenő változások és a további változások lehetősége általában lehetetlenné teszi a korábban elvárt tényszerű előrebecsléseket. Ez azonban csak az előrejelzésből kiinduló, azt misztifikáló tervezési módszereket járhatja le. A bizonytalanság olyan kalkulációs elemmé válik, ami döntő szerepet kell játsszon a megfontolásoknál.

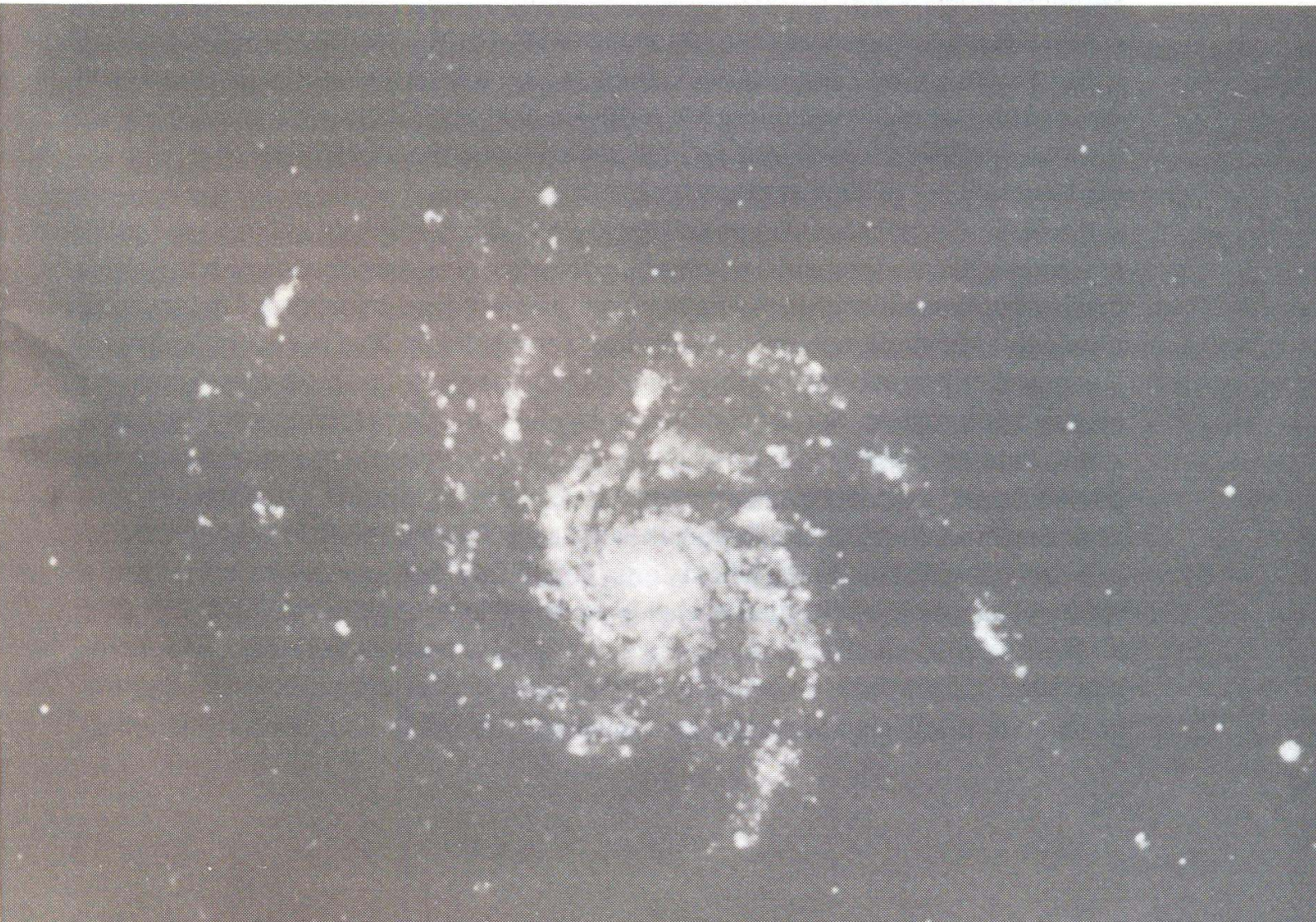
Szemben a hagyományos, determinisztikus jövőtervezési módszerekkel, ahol a bizonytalanság mint becslési vagy teljesítési hiba jelenik meg, a korszerű felfogás éppen a bizonytalanság előnyeit kívánja kihasználni. A bizonytalanság ebben a felfogásban nem negatív értéktartalmú („a bizonyosság hiánya”), hanem pozitív

érték (a determináltság hiánya). A körülmények előre nem látható változása közben, azokat értékelve kell döntéseket hozni. Ezek a későbbi döntések előnyösebbek lehetnek, mint az, amit ma előre el lehet dönteni, ezért fontos elem a döntési tér szabadon hagyása, az alkalmazkodást lehetetlenné tevő elkötelezettségek mellőzése.

Teljesen egyértelmű, hogy egy ilyen szituációra a gyors és rugalmas döntési készség fejlesztésével kell felkészülni. Az alkalmazkodóképesség, a kompromisszumkészség fontosabb, mint önmagában a helyes szakmai döntés. Természetesen a szakmai előkészítésnek is gyorsnak és rugalmasnak kell lennie, mert *hibás vagy hiányzó szakmai elemzésekre nem lehet döntéseket alapozni*. Növekednie kell az alternatívákban való gondolkodásnak és a szélesebb körű, tehát nem egyetlen szempontot mérlegelő célrendszerek figyelembevételének.

Számos olyan követelményt soroltam fel, amely a döntések előkészítésének, az ebben résztvevő intézményeknek, a szakmai háttérnek és a személyes elkötelezettségnek a változását igényli. Elfogultságom miatt talán nem meglepő, ha az alternatív mozgásokat támogató szakembereknek, a függetlennek nevezett szakmai csoportoknak az értékrendjét, munkastílusát tartom olyannak, ami a fentebbi követelmények felé közelít — tudva azt is, hogy korántsem homogén értékrendről, homogén szaktudási szintről, vagy könnyen közös munkára szervezhető rétegről van szó.

Extragalaxis

NOÉ BÁRKÁJA ENCIKLOPÉDIA

FÖLDÉNYI F. LÁSZLÓ: A Bárkából kiszorultak / 111
NAGY ANDRÁS: Könyörgés, Unikornisért / 115
DARÁNYI SÁNDOR: Akard a változást! / 119

TÉNY ÉS VÉLEMÉNY

TÓTH CSABA: „Állj meg ház! Urad jön!” / 125
SCHNELL ENDRE: A tibeti halottaskönyvről / 131
KODOLÁNYI GYULA: Makovecz Benjamin képei / 136

Borító II.: Köd az Eta Carinae csillag körül;
Borító III.: Teljes napfogyatkozás

A Liget 1991/4. számát a Magyar Hitel Bank Művészeti és Sajtó Alapítványa, a József Attila Alapítvány, a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet, valamint a Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatta.

SZERKESZTI: LEVENDEL JÚLIA ÉS HORGAS BÉLA (FELELŐS SZERKESZTŐ)
TIPOGRÁFIA ÉS TERVEZÉS: SZÁNTÓ TIBOR
MUNKATÁRS: BOHUS MAGDA

ISSN 0238-7565

SZERKESZTŐSÉG: 1122 GAÁL JÓZSEF ÚT 70.

KIADJA: A LIGET MŰHELY ALAPÍTVÁNY
FELELŐS KIADÓ: HORGAS BÉLA

91.0761 MSZH NYOMDA ÉS KIADÓ KFT
FELELŐS VEZETŐ: NAGY LÁSZLÓ

ELŐFIZETHETŐ KÖZVETLENÜL A KIADÓNÁL ÉS A HÍRLAPKÉZBESÍTŐ
POSTAHIVATALOKNÁL, HÍRLAPÜZLETEKBEN ÉS A HELIRNÉL
(BUDAPEST, XIII. LEHEL U. 10/a. 1900)
ELŐFIZETÉSI DÍJ EGY ÉVRE: 192,— Ft

Liget

IRODALMI
ÉS ÖKOLÓGIAI
FOLYÓIRAT

1991/4 TÉL

TANDORI DEZSŐ
VIDOR MIKLÓS
RÁBA GYÖRGY
KISS OTTÓ
MENSÁROS ZOLTÁN
RAPAI ÁGNES
FECSKE CSABA
LEVENDEL JÚLIA
HORGAS BÉLA
SZEPESI ATILA
NOVOTNY GERGELY
NAGY ATILLA KRISTÓF
KOCH VALÉRIA
KÁNTOR ZSOLT
GÖMÖRI GYÖRGY
LÁNYI ANDRÁS
MARIO BENEDETTI
FLEISCHER TAMÁS
MAGYARI VINCZE ENIKŐ
BORSOS BÉLA
FÖLDÉNYI F. LÁSZLÓ
NAGY ANDRÁS
DARÁNYI SÁNDOR
TÓTH CSABA
SCHNELL ENDRE
KODOLÁNYI GYULA

Madár-szilánkok

*A látogatók; Az átfutó; Csomópont
Folyamatos egek; Visszahívott hancúrozások
Utazás egy fénytörő hajón...; Bon
Hóember*

*A szavai között — és más versek
A nevetés, mint ...; Filmszakadás
Még ép a roncs ág*

*A Lófej-köd, Csokonaival
Ábrahámhegyi levél*

Esti kérdés

Elmozdulások

De profundis

Liget; Az ima dióhéja

A kogik üzenete

Az athéni szín

A kultúra szegénysége...

A nemtudás hitele

Metszéspontok

A tehén szeme

A Bárkából kiszorultak

Könyörgés, Unikornisért

Akard a változást!

„Állj meg ház! Urad jön!”

A tibeti halottaskönyvről

Makovecz Benjamin képei